

Kamil Dziga

Czy możliwe jest merytoryczne rozpoznanie skargi nadzwyczajnej w sprawach karnych?

1. Wprowadzenie

Wprowadzona do polskiego systemu prawa ustawą z 8 XII 2017 r. o Sądzie Najwyższym¹ (dalej: u.s.n.) instytucja skargi nadzwyczajnej już od momentu prac legislacyjnych niezmiennie budzi wiele kontrowersji. Jest ona nowym, nadzwyczajnym środkiem zaskarżenia, przysługującym od każdego kończącego postępowanie w sprawie orzeczenia sądu powszechnego lub wojskowego. Na mocy przepisów przejściowych zakresem zastosowania skargi objęto wszystkie orzeczenia, które uprawomocniły się po 17 X 1997 r., a więc te wydane w ciągu ostatnich ponad dwudziestu lat. Słusznie wskazuje się, że może to stanowić poważną ingerencję w stabilność prawomocnych rozstrzygnięć i w konsekwencji również samego porządku prawnego. Konieczna staje się więc dokładna analiza omawianej instytucji, ze szczególnym uwzględnieniem perspektywy już istniejącego systemu nadzwyczajnych środków zaskarżenia.

Na wstępie należy podkreślić, że prowadzone w niniejszym tekście rozważania i w konsekwencji wyciągnięte wnioski ograniczono do prawa karnego, co powoduje, że nie można ich traktować w sposób rozszerzający ani przenosić bez uprzedniej analizy na pozostały obszar stosowania omawianej instytucji.

2. Prawomocność

Punktem wyjścia i tłem interpretacyjnym analizy skargi nadzwyczajnej jako nadzwyczajnego środka zaskarżenia powinna być prawomocność znajdująca swoje zakorzenienie w konstytucyjnym prawie do sądu. Zgodnie

¹ Dz.U. z 2018 r., poz 5. ze zm.

z utrwalonym orzecznictwem TK prawo do sądu posiada trzy główne elementy: „prawo dostępu do sądu (prawo uruchomienia procedury), prawo do odpowiedniego ukształtowania procedury (zgodnie z wymogami sprawiedliwości i jawności) oraz prawo do wyroku sądowego”². Istnienie owego trzeciego elementu, a więc prawa do uzyskania rozstrzygnięcia sądowego, zgodnie z poglądami doktryny i judykatury implikuje konieczność posiadania przez owo rozstrzygnięcie „wiążącego” charakteru, który pozwoli realizować omawianą zasadę w sposób rzeczywisty, a nie fasadowy³. Wskazuje się, że jedną z cech wiążącej decyzji jest stabilność zapewniająca pewność i bezpieczeństwo prawne⁴. W oczywisty sposób prowadzi to do powiązania prawa do sądu z instytucją prawomocności, która w ten sposób zakorzeniona jest w Konstytucji RP⁵. Ochrona trwałości orzeczeń sądowych znajduje swoje umocowanie również w art. 6 ust 1 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka⁶. Warto w tym kontekście zwrócić uwagę na wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie Ryabych przeciwko Rosji, gdzie wskazano, że

pewność prawna zakłada poszanowanie zasady *res iudicata*, a więc zasady ostatecznego charakteru wyroków. (...) Sądy wyższej instancji powinny wykonywać swoje uprawnienia tak, aby skorygować błędy prawne, zapobiegać nadużyciom wymiaru sprawiedliwości, nie mogąc natomiast zastępować nadzoru. Nie może on być traktowany jako sposób obejścia zakazu apelacji, a sama tylko możliwość dwóch rozbieżnych poglądów na temat sprawy nie może być powodem jej ponownego badania. Odejście od tej zasady jest uzasadnione w razie konieczności w bardzo poważnych okolicznościach⁷.

Powyższa zasada w pewnych sytuacjach musi oczywiście znajdować swoje ograniczenie. Należy jednak podkreślić, że konieczne jest, aby każdorazowo odbywało się to na drodze starannego ważenia wartości i zasad konstytucyjnych. Lektura uzasadnienia projektu ustawy rodzi tu zasadnicze wątpliwości,

² Wyrok TK z 12 III 2002 r., sygn. akt P 9/01, poz. 14. Na pięć elementów prawa do sądu wskazuje P. Wiliński, *Konstytucyjny...*, s. 212.

³ P. Grzegorzczak, K. Weitz, w: *Konstytucja...*, komentarz do art. 45 Konstytucji RP, teza 121.

⁴ Zob. P. Grzegorzczak, K. Weitz, w: *Konstytucja RP...*, komentarz do art. 45 Konstytucji RP, teza 121. Wyrok TK z 17 V 2004 r., sygn. akt SK 32/03.

⁵ Zob. P. Grzegorzczak, K. Weitz, w: *Konstytucja RP...*, komentarz do art. 45 Konstytucji RP, teza 121.

⁶ M. Nowicki, *Wokół...*, komentarz do art. 6 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, 6.2. (*art. 6 ust. 1 Konwencji*); M. Balcerzak, *Skarga...*, s. 17–19.

⁷ Wyrok ETPC z 24 VII 2003 r., skarga nr 52854/99, Ryabych przeciwko Rosji, w: M. Nowicki, *Nowy...*, s. 679.

czy w przypadku wprowadzenia skargi nadzwyczajnej powyższy postulat został zrealizowany w sposób właściwy. Pośród motywów stworzenia tej instytucji wskazywano bowiem „niskie zaufanie obywateli do wymiaru sprawiedliwości” oraz istnienie orzeczeń, które „w sposób rażąco naruszają pryncypia wynikające z zasady sprawiedliwości”⁸. Celem projektodawcy było „przywrócenie elementarnego ładu prawnego zgodnego z zasadą sprawiedliwości społecznej” oraz „wylimitowanie z obrotu orzeczeń naruszających Konstytucję, rażąco naruszających prawo oraz oczywiście sprzecznych z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego”⁹. Powyższe argumenty uznać należy za z gruntu populistyczne. Jako takie nie mogą one stanowić przeciwwagi dla konstytucyjnej zasady stabilności orzeczeń. O niskim poziomie refleksji towarzyszącej wprowadzeniu omawianej instytucji może świadczyć również fakt, iż przepisy, które jej dotyczą, były już trzykrotnie nowelizowane¹⁰.

W świetle powyższych rozważań należy także podkreślić, iż środki służące do kwestionowania prawomocnych orzeczeń i przesłanki, na których one się opierają, jako wyjątki od zasady stabilności orzeczeń sądowych, powinny być według przyjętej powszechnie reguły *exceptiones non sunt extendendae* interpretowane w sposób ścisły, nigdy zaś rozszerzający¹¹. W konsekwencji w taki też sposób należy interpretować przepisy dotyczące skargi nadzwyczajnej do Sądu Najwyższego.

3. Przedmiot skargi nadzwyczajnej

Zgodnie z art. 89 § 1 u.s.n. skarga może być wniesiona od każdego kończącego postępowanie w sprawie orzeczenia sądu powszechnego i wojskowego. Obejmuje ona więc prawomocne wyroki lub postanowienia, wydane zarówno przez sąd odwoławczy jak i sąd pierwszej instancji.

Warto w tym miejscu zauważyć, iż takie ukształtowanie zakresu przedmiotowego omawianej instytucji sprawia, że podobnie jak ma to miejsce na gruncie kasacji, utratę możliwości kwestionowania przy pomocy skargi nadzwyczajnej postanowienia sądu utrzymującego w mocy postanowienie

⁸ Projekt ustawy o Sądzie Najwyższym, druk nr 2003, Sejm VIII kadencji, s. 83.

⁹ Projekt ustawy o SN, druk nr 2003, Sejm VIII kadencji, s. 83.

¹⁰ Ustawa z 6 III 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo przedsiębiorców oraz inne ustawy dotyczące działalności gospodarczej (Dz.U. z 2018 r., poz. 650); Ustawa z 12 IV 2018 r. o zmianie ustawy o Sądzie Najwyższym (Dz.U. z 2018 r., poz. 847); Ustawa z 10 V 2018 r. o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy o Sądzie Najwyższym oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2018 r. poz. 1045).

¹¹ Wyrok TK z 14 XI 2007 r., sygn. akt SK 16/05; P. Czarnecki, *Skarga...*, s. 136.

prokuratora o umorzeniu postępowania przygotowawczego w fazie *in rem*. Orzeczenia te, zgodnie z poglądem wyrażonym przez SN w uchwale z 29 XI 2016 r.¹², nie posiadają bowiem cechy prawomocności, co również automatycznie wyłącza możliwość wniesienia od nich skargi nadzwyczajnej.

3.2. Na gruncie pierwotnego brzmienia ustawy w piśmiennictwie pojawiły się uzasadnione poglądy, iż skarga nadzwyczajna przysługuje również od orzeczeń Sądu Najwyższego¹³. Podstawą dla takich twierdzeń była pierwotna treść art. 94 § 2 u.s.n., zgodnie z którą „[j]eżeli skarga nadzwyczajna dotyczy orzeczenia Sądu Najwyższego, sprawę rozpoznaje Sąd Najwyższy w składzie 2 sędziów Sądu Najwyższego orzekających w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych oraz 1 ławnika Sądu Najwyższego”. Zawarty w art 89 § 1 u.s.n. katalog słusznie traktowany był wówczas jako niepełny, a regulacja postrzegana jako błąd legislacyjny. Ustawa z 10 maja 2018 r. o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz ustawy o Sądzie Najwyższym oraz niektórych innych ustaw¹⁴ znowelizowała brzmienie omawianego przepisu. Zgodnie z aktualną treścią art. 94 § 2 u.s.n. rozszerzony skład Sądu Najwyższego rozpoznaje skargę, jeżeli dotyczy ona „orzeczenia zapadłego w wyniku postępowania, w którego toku orzeczenie wydał Sąd Najwyższy”. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że ustawa w żaden sposób nie ogranicza zakresu orzeczeń, których wydanie w toku postępowania uzasadnia rozpoznanie skargi w rozszerzonym składzie. Będą to więc nie tylko merytoryczne orzeczenia wydane na skutek rozpoznania kasacji, ale także te formalne, jak np. pozostawienie kasacji bez rozpoznania, czy przekazanie sprawy do rozpoznania innemu sądowi ze względu na dobro wymiaru sprawiedliwości (art. 38 k.p.k.). Reasumując, wydaje się, że obecna treść omawianego przepisu, analizowana w związku z art. 89 § 1 u.s.n., wyklucza możliwość wniesienia skargi od orzeczenia Sądu Najwyższego.

4. Zakres temporalny skargi nadzwyczajnej i podmioty legitymowane do jej wniesienia

Zgodnie z art. 89 § 4 u.s.n. skargę nadzwyczajną można wносить w terminie pięciu lat od dnia uprawomocnienia się orzeczenia, przy czym gdy została ona wniesiona w ciągu roku od daty uprawomocnienia, niedopuszczalne jest jej uwzględnienie na niekorzyść oskarżonego. Terminy te ulegają

¹² Uchwała SN z 29 XI 2016 r., sygn. akt I KZP 6/16.

¹³ S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces...*, s. 582.

¹⁴ Dz.U. z 2018 r., poz. 1045.

modyfikacji, gdy od orzeczenia została wniesiona kasacja. W takiej sytuacji skargę nadzwyczajną można wnieść w terminie roku od dnia rozpoznania kasacji, przy czym niedopuszczalne jest jej uwzględnienie na niekorzyść, gdy została wniesiona po upływie sześciu miesięcy od tego momentu. Powiązanie terminów do wniesienia skargi nadzwyczajnej z terminem rozpoznania kasacji może nasuwać pewne problemy interpretacyjne w kontekście kasacji wnoszonej w trybie art. 521 k.p.k., a więc tzw. kasacji nadzwyczajnej, która nie jest przecież w żaden sposób ograniczona czasowo. Literalna wykładnia art. 89 u.s.n. mogłaby sugerować, iż wniesienie kasacji „nadzwyczajnej” na korzyść oskarżonego po upływie wskazanych w u.s.n. terminów do wniesienia skargi powodowałoby ich „odżycie”. Taka interpretacja wydaje się niedopuszczalna. Odmienna teza prowadziłaby do absurdalnego wniosku, że wniesienie po kilkunastu latach kasacji na korzyść oskarżonego otwierałoby możliwość do wniesienia w ciągu sześciu miesięcy od dnia jej rozpoznania skargi nadzwyczajnej nawet na jego niekorzyść. W związku z powyższym należy przyjąć, że powiązane z rozpoznaniem kasacji terminy (odpowiednio roczny i sześciomiesięczny) powodują jedynie skrócenie „podstawowych” terminów (odpowiednio pięcioletniego i rocznego) liczonych od dnia uprawomocnienia się orzeczenia, nigdy zaś ich wydłużenia.

Krąg podmiotów legitymowanych do wniesienia skargi został przez art. 89 § 2 u.s.n. określony bardzo szeroko. Można go podzielić na dwie grupy¹⁵. Pierwszą z nich są podmioty uprawnione do wniesienia skargi bez ograniczeń przedmiotowych. Należą do niej Prokurator Generalny i Rzecznik Praw Obywatelskich. Druga grupa obejmuje podmioty mogące wnieść skargę tylko w zakresie swojej właściwości. Są to: Prezes Prokuratorii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, Rzecznik Praw Dziecka, Rzecznik Praw Pacjenta, Przewodniczący Komisji Nadzoru Finansowego, Rzecznik Finansowy, Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumenta, a także Rzecznik Małych i Średnich Przedsiębiorców.

5. Podstawy skargi nadzwyczajnej

Podstawy skargi nadzwyczajnej określone zostały w art. 89 § 1 u.s.n. i dzielą się na dwie grupy¹⁶. Do pierwszej należą te przesłanki, które muszą być spełnione przez każdą skargę. Zalicza się do nich konieczność dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawa urzeczywistniającego

¹⁵ K. Szczucki, *Ustawa...*, komentarz do art. 89 Ustawy o Sądzie Najwyższym, teza 26.

¹⁶ K. Szczucki, *Ustawa...*, komentarz do art. 89 Ustawy o Sądzie Najwyższym, teza 4.

zasady sprawiedliwości społecznej (przesłanka pozytywna) i brak możliwości uchylecia lub zmiany orzeczenia w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia (przesłanka negatywna). Do drugiej grupy zakwalifikowano przesłanki alternatywne. Każda skarga musi być oparta przynajmniej na jednej z nich, a więc zarzucać, iż:

1. orzeczenie narusza zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji lub
2. orzeczenie w sposób rażący narusza prawo przez błędną jego wykładnię i niewłaściwe zastosowanie lub
3. zachodzi oczywista sprzeczność istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego.

6. Konieczność dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej

Ta pierwsza, pierwotna przesłanka wniesienia skargi nadzwyczajnej wprowadzona została ustawą z 10 maja 2018 r. o zmianie ustawy prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy o Sądzie Najwyższym oraz niektórych innych ustaw¹⁷. W oczywisty sposób jej treść odnosi się do art. 2 Konstytucji RP, w którym wyrażono zasadę demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej. W uzasadnieniu do ww. ustawy nowelizującej odwołano się wprost do dorobku zarówno orzecznictwa, jak i doktryny w zakresie wykładni tego przepisu Konstytucji, co tylko potwierdza, że wolą ustawodawcy było powiązanie omawianej przesłanki skargi nadzwyczajnej z Konstytucją RP, a nie tworzenie autonomicznie wykładanego pojęcia¹⁸. Projektodawcy uzasadniali wprowadzenie nowej przesłanki w miejsce dotychczas obowiązującej („konieczność dla zapewnienia praworządności i sprawiedliwości społecznej”) ugruntowaniem nadzwyczajnego charakteru skargi nadzwyczajnej. Zgodnie z argumentacją wnioskodawców przemawia za tym fakt, że zasada demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej jest „od kilkudziesięciu lat przedmiotem rozbudowanego orzecznictwa sądów i Trybunału Konstytucyjnego”, co ma zapobiec „wątpliwościom” oraz nadużywaniu skargi „ponad rzeczywistą intencję ustawodawcy”¹⁹.

¹⁷ Dz.U. z 2018 r., poz. 1045.

¹⁸ Poselski projekt..., s. 5.

¹⁹ Poselski projekt..., s. 5.

Stwierdzić należy, że argumentacja podniesiona w uzasadnieniu jest całkowicie chybiona. Wprowadzenie do konstrukcji skargi nadzwyczajnej klauzuli z art. 2 Konstytucji RP, ze względu na otwartość i nieostrość, w żaden sposób nie stanowi tamy dla nieograniczonej możliwości jej wniesienia. Jak słusznie wskazuje się w doktrynie, ujęcie omawianej zasady jako klauzuli generalnej „oznacza świadome pozostawienie przez ustrojodawcę dużego luzu interpretacyjnego organom stosującym bezpośrednio Konstytucję, a zwłaszcza organom władzy sądowniczej, co nazwano wręcz «upoważnieniem» dla nich do ustalania treści klauzuli”²⁰. Odsyła ona do pojęć o charakterze ocennym, pozaprawnym, filozoficznym i etycznym. Nie można również zapominać o dynamicznym charakterze tej klauzuli wyrażającym się poprzez otwarty katalog wyprowadzanych z niej zasad, co wyklucza ostateczne jej zdefiniowanie. W związku z powyższym wprowadzenie klauzuli z art. 2 Konstytucji RP jako jednej z przesłanek skargi nadzwyczajnej prowadzić może do skutków biegunowo odległych od tych zakładanych przez autorów uzasadnienia do projektu ustawy.

Podjmując próbę racjonalizacji przyjętego przez ustawodawcę rozwiązania, należy przyjąć, że omawianą przesłankę, ze względu na wynikającą z zasady demokratycznego państwa zasadę stabilności orzeczeń sądowych rozumieć należy w ten sposób, że wskazane w art. 89 § 1 pkt 1–3 u.s.n. podstawy skargi powinny być interpretowane w sposób wyjątkowy i zawężający, a jej przedmiotem nie mogą być nieistotne naruszenia prawa.

7. Brak możliwości uchylecia lub zmiany orzeczenia w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia

Negatywną przesłanką wniesienia skargi nadzwyczajnej, zgodnie z art. 89 § 1 u.s.n., jest możliwość uchylecia lub zmiany orzeczenia w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia. Stanowi ona swoistą klauzulę niekonkurencyjności z innymi nadzwyczajnymi środkami zaskarżenia i tym samym normatywny wyraz idei omawianej instytucji, jako środka subsydiarnego, który ma za zadanie uzupełnić ewentualne luki systemu²¹. Zarzuty skargi nie mogą być więc tożsame z tymi, które można podnieść na gruncie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia, chyba że ze względów formalnych (między innymi wpływ terminu lub wynikający z art. 522 k.p.k. zakaz ponownego wniesienia kasacji) niemożliwe jest skorzystanie z tych narzędzi.

²⁰ M. Zubik, W. Sokolewicz, w: *Konstytucja...*, komentarz do art. 2 Konstytucji RP, teza 20.

²¹ Projekt ustawy o SN, druk nr 2003, Sejm VIII kadencji, s. 81.

Omawianą przesłankę można interpretować na dwa sposoby. Pierwsza koncepcja zakłada, iż brak możliwości uchylenia lub zmiany orzeczenia w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia powinien być oceniany z perspektywy kompetencji konkretnego podmiotu wnoszącego skargę. Wówczas nie będzie przeszkód dla wniesienia skargi nadzwyczajnej opartej przez Przewodniczącą Komisji Nadzoru Finansowego na podstawie kasacyjnej, w sytuacji gdy zarówno Rzecznik Praw Obywatelskich jak i Minister Sprawiedliwości – Prokurator Generalny będą mieli możliwość wniesienia kasacji, czego jednak z różnych względów nie uczynią. Drugi sposób interpretacji omawianej klauzuli niekonkurencyjności obejmuje obiektywną możliwość uchylenia lub zmiany orzeczenia. Konsekwentnie skarga nadzwyczajna będzie wykluczona, gdy na tej samej podstawie orzeczenie może być potencjalnie zakwestionowane w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia przez jakikolwiek podmiot.

Wydaje się, iż pierwszy sposób interpretacji prowadzi do nieuzasadnionego rozszerzenia zakresu zastosowania skargi nadzwyczajnej, co jest sprzeczne ze ścisłym sposobem wykładni przepisów jej dotyczących. Z punktu widzenia pomocniczego i wyjątkowego charakteru omawianej instytucji należy się więc opowiedzieć za obiektywnym rozumieniem przesłanki braku możliwości kwestionowania orzeczenia w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia.

8. Naruszenie przez orzeczenie zasad lub wolności i praw człowieka i obywatela określonych w Konstytucji

Zgodnie z art. 89 § 1 pkt 1 u.s.n. podstawą wniesienia skargi nadzwyczajnej może być naruszenie przez orzeczenie zasad lub wolności i praw człowieka i obywatela określonych w Konstytucji. Punktem wyjścia dla wykładni omawianej przesłanki jest założenie, iż w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego zarzut rażącego naruszenia prawa z art. 523 k.p.k. obejmuje nie tylko naruszenie prawa procesowego lub materialnego rangi ustawowej, ale również *lege non distinguente* naruszenia norm wynikających bezpośrednio z Konstytucji RP. Powoduje to, iż możliwe na gruncie kasacji jest skonstruowanie zarzutu rażącego naruszenia przepisów Konstytucji RP, o ile ich realizacja nie następuje przez wyraźne i szczegółowe uregulowania kodeksowe²².

²² Por. Postanowienie SN z 9 I 2008 r., sygn. akt II KK 187/07; Wyrok SN z 16 VI 2016 r., sygn. akt SNO 19/16; Wyrok SN z 5 X 2016 r., sygn. akt III KK 136/16.

Założenie to ma znaczenie fundamentalne z punktu widzenia analizy skargi na płaszczyźnie wewnętrznej (a więc wzajemnej relacji jej podstaw), jak również płaszczyźnie zewnętrznej (tj. relacji skargi nadzwyczajnej do kasacji).

Konsekwencją powyższych rozważań na płaszczyźnie analizy wewnętrznej jest przyjęcie, iż omawiana przesłanka zawiera się w tej określonej w art. 89 § 1 pkt 2 u.s.n. Z uwagi jednak na wykładnię systemową należy przyjąć brak krzyżowania się podstaw skargi, co implikuje wniosek, iż w obszarze omawianej podstawy znajdują się wyłącznie takie naruszenia przepisów Konstytucji, które nie wiążą się jednocześnie z rażącym naruszeniem ustawowych przepisów postępowania lub prawa materialnego. Wśród takich sytuacji na pierwszy plan wysuwa się wydanie orzeczenia na podstawie przepisu niezgodnego z Konstytucją. Należy jednak pamiętać, że zgodnie z art. 540 § 2 k.p.k. istnieje możliwość wznowienia postępowania na korzyść strony, w przypadku stwierdzonej orzeczeniem Trybunału Konstytucyjnego niezgodności z Konstytucją, ratyfikowaną umową międzynarodową lub z ustawą przepisu prawnego, na podstawie którego zostało wydane orzeczenie. W tym kontekście warto dostrzec, że zarówno Rzecznik Praw Obywatelskich jak i Prokurator Generalny należą do określonego w art. 191 ust 1 Konstytucji RP katalogu podmiotów mających kompetencję do zainicjowania postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym w sprawie zgodności ustawy z Konstytucją RP. Nie można również stracić z pola widzenia faktu, iż wniesienie skargi nadzwyczajnej na podstawie niezgodności aktu prawnego z Konstytucją RP i tak powodowałoby konieczność wystąpienia przez Sąd Najwyższy z pytaniem do Trybunału Konstytucyjnego (art. 91 § 2 u.s.n.). Jedyną realną zmianą, którą wprowadzałaby skarga nadzwyczajna, byłoby więc przesunięcie obowiązku wystąpienia z pytaniem do Trybunału Konstytucyjnego na orzekający w sprawie skargi nadzwyczajnej Sąd Najwyższy.

W związku z powyższym zastosowanie omawianej przesłanki ogranicza się do sytuacji, w których orzeczenie zostało wydane na normatywnej podstawie zgodnej z Konstytucją i w zgodnym z nią postępowaniu, bez naruszenia przez sąd prawa procesowego i przy poprawnym zastosowaniu prawa materialnego. Powstaje jednak pytanie, czy w takim układzie istnieje możliwość spełnienia przez orzeczenie przesłanki określonej w art. 89 § 1 pkt 1 u.s.n., a więc naruszenia zasad lub praw oraz wolności człowieka i obywatela określonych w Konstytucji? Wydaje się, iż takie sytuacje będą niezwykle rzadkie i wyjątkowe. Jedną z nich może być wydanie orzeczenia w postępowaniu, w którym mimo zachowania wszystkich wynikających z przepisów standardów błędnie odtworzono stan faktyczny i na tak ustalonej podstawie sąd zastosował prawo materialne, czego skutkiem było np. skazanie

osoby niewinnej. W takiej sytuacji nie można mówić o obrazie prawa materialnego, gdyż wadliwość orzeczenia w tym zakresie jest wynikiem niewłaściwych ustaleń przyjętych za jego podstawę. Z całą pewnością, taki wyrok jest orzeczeniem błędnym i spełniającym przesłankę wniesienia skargi nadzwyczajnej z art. 89 § 1 pkt 1 u.s.n. Omawiana sytuacja co do zasady objęta jest jednak możliwością wznowienia postępowania na podstawie przesłanki z art. 540 § 1 pkt 2 k.p.k. (*propter nova*), co powoduje, iż w związku z wyrażoną w art. 89 § 1 *in fine* u.s.n. zasadą niekonkurencyjności także w tym przypadku wniesienie skargi nadzwyczajnej byłoby niedopuszczalne.

Ponadto przyjęcie, że na gruncie kasacji możliwe jest skonstruowanie zarzutu rażącego naruszenia przepisów Konstytucji RP, o ile ich realizacja nie następuje przez wyraźne i szczegółowe uregulowania kodeksowe, na płaszczyźnie analizy zewnętrznej w świetle negatywnej przesłanki skargi powoduje, iż w większości przypadków jej zastosowanie może okazać się wykluczone – z uwagi na możliwość kwestionowania orzeczenia w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia²³.

9. Naruszenie przez skarżone orzeczenie w sposób rażący prawa przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie

Na mocy art. 89 § 1 pkt 2 u.s.n. podstawę skargi nadzwyczajnej stanowić może zarzut naruszenia przez orzeczenie w sposób rażący prawa przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie. Już pobieżna analiza prowadzi do wniosku, iż jest ona odwzorowaniem podstawy kasacyjnej określonej w art. 523 § 1 k.p.k. Ustawa o Sądzie Najwyższym wprowadziła nie statuuje *expressis verbis* obecnej na gruncie k.p.k. konieczności wpływu naruszenia na treść orzeczenia, jednak w przypadku skargi wynika on z samego ukształtowania omawianej podstawy, a więc wymogu, aby to orzeczenie rażąco naruszało prawo. Sytuuje to naruszenia prawa niemające wpływu na jego treść poza granicami skargi. Wydaje się, iż wykładnia systemowa w kontekście zbieżności pojęciowej u.s.n. i k.p.k. nakazuje przyjąć tożsame rozumienie przesłanki rażącego naruszenia prawa w obu instytucjach, mających z założenia stanowić elementy tego samego systemu nadzwyczajnych środków zaskarżenia. Jak już jednak zauważono wyżej, z uwagi na wewnętrzną systematykę przepisów u.s.n., poza obszarem omawianej podstawy będą się znajdować zarzuty rażącego naruszenia przepisów

²³ D. Sitnicka, *Skarga...*

Konstytucji, jeżeli ich realizacja nie następuje przez wyraźne i szczegółowe uregulowania kodeksowe.

W doktrynie i orzecznictwie dotyczącym kasacji wskazuje się, iż rażąco naruszenie prawa to naruszenie o podobnym ciężarze gatunkowym, co bezwzględne przyczyny odwoławcze²⁴. Naruszenie to musi mieć charakter „bardzo poważny”, „oczywisty”, „niewątpliwy”, przy czym uznaje się, iż co do zasady każde naruszenie prawa materialnego ma charakter rażący²⁵. Zgodnie z wyrokiem Sądu Najwyższego z 6 IX 1996 r., sygn. akt II KKN 71/96²⁶, rażące naruszenie prawa „zachodzi nie tylko wtedy, gdy organowi sądowemu (procesowemu) czynić można zarzut z powodu tego naruszenia, ale także wtedy, gdy niezależnie od tegoż organu doszło do rażącego pogwałcenia praw czy interesów strony”.

Należy jednak pamiętać, że skarga nadzwyczajna może być wniesiona, gdy nie ma możliwości uchylenia lub zmiany orzeczenia w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia. Ta negatywna przesłanka ponownie prowadzi proces wykładni do analizy relacji łączących skargę z kasacją (w szczególności kasacją nadzwyczajną). Zgodnie z art. 523 § 1 k.p.k. kasacja może być wniesiona z powodu rażącego naruszenia prawa, jeżeli mogło ono mieć wpływ na treść orzeczenia, przy czym nie może być ona wniesiona wyłącznie z powodu niewspółmierności kary. To ostatnie ograniczenie na mocy art. 523 § 1a k.p.k. nie stosuje się jednak do Ministra Sprawiedliwości – Prokuratora Generalnego w sprawach o zbrodnie. Porównanie w tym zakresie obu instytucji prowadzi więc do wniosku, iż samodzielnym obszarem skargi nadzwyczajnej, w którym nie konkuruje ona z kasacją, jest jedynie rażące naruszenie prawa w postaci niewspółmierności kary, jednak wyłącznie w sprawach o występki.

10. Oczywista sprzeczność istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego

Kolejną alternatywną przesłanką wniesienia skargi nadzwyczajnej jest zachodząca oczywista sprzeczność istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego. Zgodnie z zamysłem ustawodawcy stanowi ona swoistą nowość i „uzupełnialukę” w obecnym systemie środków

²⁴ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks...*, komentarz do art. 523 k.p.k., teza 4.

²⁵ Zob. P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks...*, teza 4; D. Świecki, w: *Kodeks...*, komentarz aktualizowany do artykułu 523 k.p.k., teza 9.

²⁶ Wyrok SN z 6 IX 1996 r., sygn. akt II KKN 71/96.

nadzwyczajnych, bowiem – jak zauważono w uzasadnieniu do projektu ustawy – można za jej pomocą zakwestionować błąd w ustaleniach faktycznych, co nie jest możliwe w przypadku kasacji²⁷. Powyższa teza budzi jednak zasadnicze wątpliwości.

W pierwszym rzędzie należy zaznaczyć, że mimo niemożności podnoszenia w kasacji błędów w ustaleniach faktycznych, zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Sądu Najwyższego i jednolitym głosem w doktrynie, istnieje możliwość kwestionowania „sposobu dokonania instancyjnej kontroli ustaleń faktycznych w wyroku sądu odwoławczego przez podniesienie zarzutu rażącego naruszenia prawa procesowego, które wywarło istotny wpływ na jej rezultat”²⁸. Tym sposobem, jak wyraził się Sąd Najwyższy w wyroku z 6 IX 1996 r.²⁹: „Zadaniem Sądu Najwyższego jest jedynie sprawdzenie, czy dokonując ustaleń faktycznych, orzekające w obu instancjach sądy nie dopuściły się rażącego naruszenia reguł procedowania, co mogłoby mieć wpływ na ustalenia faktyczne, a w konsekwencji na treść wyroku. Innymi słowy, kontroli podlegają nie same ustalenia faktyczne, ale sposób ich dokonania”. W związku z faktem, że kasacja nadzwyczajna może dotyczyć prawomocnego orzeczenia zarówno drugiej jak i pierwszej instancji, możliwe jest więc stawianie zarówno zarzutu rażącego naruszenia art. 410 i 7 k.p.k., mającego istotny wpływ na treść orzeczenia, czyli nieprawidłowego sposobu dokonania ustaleń faktycznych w stosunku do orzeczenia sądu pierwszej instancji lub sądu odwoławczego, który wydając wyrok reformatoryjny, poczynił własne ustalenia faktyczne, odmienne od tych stanowiących podstawę orzeczenia sądu pierwszej instancji, bądź też zarzuty w stosunku do orzeczenia sądu odwoławczego (na podstawie art. 433 § 2 w zw. z art. 7 lub 410 k.p.k.) dotyczące nieprawidłowo przeprowadzonej kontroli odwoławczej³⁰. Mając to na uwadze, w związku z tym, iż zgodnie z wyrażoną w art. 89 § 1 *in fine* u.s.n. zasadą, na mocy której wyłączona jest możliwość uwzględnienia skargi, gdy orzeczenie będące jej przedmiotem może być uchylone lub zmienione w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia, należy przyjąć, że zakres zastosowania przesłanki, o której mowa w art. 89 § 1 pkt 3 u.s.n., obejmuje tylko takie przypadki, w których sąd ustalił stan faktyczny na podstawie wszystkich przeprowadzonych dowodów, z uwzględnieniem zasad prawidłowego rozumowania, wskazań wiedzy, a także doświadczenia życiowego

²⁷ Projekt ustawy o SN, druk nr 2003, Sejm VIII kadencji, s. 81.

²⁸ Zob. D. Świecki, w: *Kodeks...*, komentarz aktualizowany do artykułu 523 k.p.k., teza 21.

²⁹ Wyrok SN z 6 IX 1996 r., sygn. akt II KKN 63/96.

³⁰ Zob. D. Świecki, w: *Kodeks...*, komentarz aktualizowany do artykułu 523 k.p.k., teza 21.

(jeżeli kwestionowane jest prawomocne orzeczenie sądu pierwszej instancji lub sądu odwoławczego, który dokonał własnych ustaleń faktycznych), lub przeprowadził prawidłową kontrolę odwoławczą w tym zakresie (jeżeli kwestionowane jest prawomocne orzeczenie sądu drugiej instancji). Należy jednak stwierdzić, że tak przeprowadzone postępowanie, z prawdopodobieństwem graniczącym z pewnością, wyklucza możliwość wystąpienia oczywistej sprzeczności ustaleń sądu z zebrany materiał dowodowy. Zgodnie ze *Słownikiem języka polskiego* „oczywisty” to: niebudzący wątpliwości, łatwy do stwierdzenia, bezsporny³¹. Tego typu sprzeczność, pomiędzy zebrany materiał dowodowy a ustaleniami sądu, co do zasady nie może wystąpić w przeprowadzonym zgodnie z przepisami procedury postępowaniu dowodowym. Należy więc uznać, że wystąpienie sytuacji będącej omawianą przesłanką skargi nadzwyczajnej determinuje stwierdzenie wystąpienia rażącego naruszenia prawa po stronie organu procesowego i w rezultacie stanowi podstawę do wniesienia kasacji, wykluczając tym samym możliwość wniesienia skargi nadzwyczajnej.

11. Groźba nadużyć?

Przedstawiony sposób interpretacji podstaw skargi nadzwyczajnej prowadzi do wniosku, że na gruncie prawa karnego instytucja ta ma jedynie marginalne zastosowanie. Nie znajdzie ona go również w zakresie prawa wykroczeń, bowiem sprawy te zostały na mocy art. 90 § 4 u.s.n. wyłączone z zakresu przedmiotowego tej instytucji.

Jak jednak nietrudno zauważyć, przesłanki skargi zostały określone w sposób na tyle ogólnikowy i nieostry, że otwiera to pole do nadużyć i nieprawidłowości w procesie jej stosowania. Słusznie wskazuje się w literaturze, że potencjalnie „można za jej pomocą doprowadzić do uchylecia lub zmiany każdego orzeczenia sądowego”³². Możliwe są szczególnie próby omijania wynikającego z art. 90 § 2 u.s.n. zakazu oparcia skargi na zarzutach, które były przedmiotem rozpoznawania skargi kasacyjnej lub kasacji przyjętej do rozpoznania przez Sąd Najwyższy. Przykładem może być sytuacja, gdy od prawomocnego orzeczenia zostaje wniesiona kasacja oparta na zarzucie rażącego naruszenia art. 7 lub 410 k.p.k., a więc błędnego sposobu dokonania ustaleń faktycznych lub naruszenia prawa procesowego, w zakresie kontroli

³¹ <<https://sjp.pl/oczywisty>>.

³² Zob. S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces...*, s. 583.

instancyjnej tych ustaleń (art. 433 § 2 w zw. z art. 7 lub 410 k.p.k.), a następnie, w przypadku jej nieuwzględnienia, wniesiona zostaje w stosunku do tego samego orzeczenia skarga nadzwyczajna, tym razem na podstawie błędu w ustaleniach faktycznych przyjętych za podstawę orzeczenia, który to zarzut w rzeczywistości będzie inaczej nazwanym zarzutem kasacyjnym. Może to prowadzić do praktyki dwukrotnego zaskarżania do Sądu Najwyższego tego samego orzeczenia pod pozorem różnych zarzutów, czyli stworzenia swoistego środka zaskarżenia, w szczególności rozumianej instancji poziomej od rozpoznanej przez SN kasacji. Będzie to bowiem rozpoznanie w istocie tej samej sprawy przez inny skład Sądu Najwyższego. Należy przyjąć, że w tego typu sytuacjach skarga nadzwyczajna powinna być pozostawiona bez rozpoznania, bowiem na gruncie przepisów o skardze nadzwyczajnej aktualność zachowuje również teza wyroku Sądu Najwyższego z 19 I 2015 r.³³, zgodnie z którą „ustalając rzeczywistą treść podniesionych zarzutów kasacyjnych, Sąd Najwyższy uwzględnić musi nie tylko dokonaną przez autora kasacji kwalifikację uchybień i treść zarzutu zawarte w «dyspozytywnej» części kasacji, ale także jej uzasadnienie, które pozwala na odtworzenie intencji towarzyszących jej wniesieniu”.

12. Czy zatem możliwe jest zastosowanie skargi nadzwyczajnej w sprawach karnych?

Jak wynika z powyższych rozważań, skarga nadzwyczajna w większości przypadków będzie konkurowała z innymi nadzwyczajnymi środkami zaskarżenia i w związku z tym utraci się możliwość efektywnego jej wykorzystania. Kluczowe staje się więc poszukiwanie obszarów, w których staje się ona „jedyną drogą” kwestionowania prawomocnych orzeczeń w sprawach karnych.

Sytuacja taka wystąpi, gdy ustawodawca w stosunku do konkretnego rodzaju postępowania zmodyfikował bądź wyłączył możliwość wniesienia kasacji. Przykładem jest ustawa z 18 X 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944–1990 oraz treści tych dokumentów³⁴ gdzie w art. 21b zmodyfikowano w stosunku do k.p.k. przepisy dotyczące kasacji, między innymi poprzez temporalne zawężenie możliwości jej wniesienia przez Prokuratora Generalnego lub Rzecznika

³³ Wyrok SN z 19 I 2015 r., sygn. akt V KK 169/05.

³⁴ Tekst jedn. Dz.U. z 2017 r., poz. 2186 ze zm.

Praw Obywatelskich do 12 miesięcy. Upływ tego terminu otwiera więc możliwość kwestionowania ich za pomocą skargi nadzwyczajnej³⁵.

Należy w tym kontekście zauważyć, że możliwy do wyobrażenia jest proceder polegający na tworzeniu przez ustawodawcę postępowań szczególnych, w których na zasadzie „wyjątku” wyłącza on możliwość zaskarżenia kasacją orzeczenia sądu powszechnego lub wojskowego, co w rezultacie automatycznie otworzy możliwość wnoszenia skargi nadzwyczajnej, która – jak już wskazano – oparta jest na niezmiernie niedookreślonych i otwartych przesłankach, dając przy tym szerokie możliwości do nadużyć poprzez ich dowolną interpretację. Doprowadzić to może do ukształtowania takich postępowań jako faktycznie trójinstancyjnych (poprzez kwestionowanie każdego orzeczenia, zarzucając zarówno naruszenia prawa, jak i podstawy faktycznej). Nie bez znaczenia jest również fakt, iż zgodnie z przepisami ustawy o Sądzie Najwyższym, do rozpoznawania skarg nadzwyczajnych właściwa jest Izba Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych, której powołanie już w procesie legislacyjnym budziło poważne wątpliwości³⁶. Otwiera to drogę do potencjalnych nadużyć w postaci swoistego wyboru przez ustawodawcę, w sposób wskazany powyżej, Izby Sądu Najwyższego rozpoznających skargę.

Zastosowanie skargi nadzwyczajnej wydaje się również możliwe wówczas, gdy Sąd Najwyższy, na podstawie art. 531 § 1 k.p.k., z powodów formalnych pozostawi bez rozpoznania kasację nadzwyczajną wniesioną zarówno przez Prokuratora Generalnego – Ministra Sprawiedliwości, jak również przez Rzecznika Praw Obywatelskich i równocześnie upłynie wskazany w art. 524 k.p.k. trzydziestodniowy termin do wniesienia przez strony kasacji zwyczajnej. W takim przypadku nie będzie możliwości wniesienia kasacji, czy to zwyczajnej czy nadzwyczajnej, bowiem zgodnie z art. 522 k.p.k. w stosunku do tego samego oskarżonego i od tego samego orzeczenia każdy uprawniony może wnieść kasację tylko raz. Określony w tym przepisie zakaz dotyczy zarówno stron, jak i podmiotów uprawnionych do wniesienia kasacji nadzwyczajnej, a także obejmuje sytuacje, gdy wniesiona kasacja została pozostawiona bez rozpoznania³⁷. Nie mają znaczenia również kierunek i granice zaskarżenia oraz postawione zarzuty (te same czy też inne niż poprzednio)³⁸. W takim abstrakcyjnym układzie sytuacyjnym, w związku

³⁵ Zob. D. Sitnicka, *Skarga...*

³⁶ Opinia SN..., s. 17–20.

³⁷ J. Grajewski, S. Steinborn, w: *Komentarz...*, komentarz do art. 522 k.p.k., teza 1.

³⁸ Zob. J. Grajewski, S. Steinborn, w: *Komentarz...*, komentarz do art. 522 k.p.k., teza 1; W. Grzeszczyk, w: *Kodeks...*, komentarz do art. 522 k.p.k., teza 2; Postanowienie SN z 19 IV 2012 r., sygn. akt V KZ 13/12.

z brakiem możliwości skutecznego wniesienia kasacji, otwiera się droga do wniesienia skargi nadzwyczajnej. Analogiczna sytuacja wystąpi, gdy upłynie termin wniesienia kasacji dla stron, a zarówno Prokurator Generalny – Minister Sprawiedliwości, jak i Rzecznik Praw Obywatelskich wnieśli kasacje nadzwyczajne, które Sąd Najwyższy oddalił po merytorycznym ich rozpoznaniu. Wyrażony w art. 522 k.p.k. zakaz ponownie się zaktualizuje i w konsekwencji otworzy możliwość wniesienia skargi nadzwyczajnej, oczywiście w zakresie innych zarzutów.

13. Podsumowanie

Wprowadzenie do systemu prawa nadzwyczajnego środka zaskarżenia ze względu na wynikającą z Konstytucji RP zasadę stabilności orzeczeń w każdym przypadku wymaga pogłębionej refleksji. Jej efektem powinno być właściwe uzasadnienie, wykazujące konieczność wprowadzenia tej nowej instytucji oraz przedstawiające wartości, którym ma ona służyć, a także, co najważniejsze, stworzenie przemyślanej i spójnej konstrukcji prawnej pozwalającej należycie chronić trwałość orzeczeń sądowych. Analiza dokumentacji sporządzonej dla celów procesu legislacyjnego, a w szczególności uzasadnienia do projektu ustawy o Sądzie Najwyższym, oraz samych przepisów tego aktu normatywnego prowadzi do wniosku, że powyższe wymogi nie zostały spełnione w przypadku skargi nadzwyczajnej, a sama regulacja cechuje się w wielu miejscach niespójnością i nieracjonalnością.

Po pierwsze, przeprowadzona analiza przesłanek skargi nadzwyczajnej prowadzi do wniosku, iż w obrębie procesu karnego ta nowa instytucja, w związku z istniejącym spójnym systemem nadzwyczajnych środków zaskarżenia co do zasady, nie będzie mogła mieć zastosowania. W rzeczywistości ma ona więc z punktu widzenia procesu karnego znaczenie marginalne³⁹. Dodając do tego fakt objęcia zakresem skargi orzeczeń aż od 1997 r., wprowadzenie tej instytucji rozpatrywać należy wyłącznie w kontekście populizmu penalnego. Tezę tę potwierdza fragment uzasadnienia projektu ustawy, gdzie projektodawca, pośród argumentów wskazujących na potrzebę wprowadzenia skargi nadzwyczajnej do systemu, wskazał, iż stanowi to „realizację jednego z ważnych zobowiązań społecznych Prezydenta”⁴⁰.

³⁹ Zob. D. Sitnicka, *Skarga...*; D. Gruszecka, *Podstawy...*, s. 27–28.

⁴⁰ Projekt ustawy o SN, druk nr 2003, Sejm VIII kadencji, s. 81–82.

Znikomy zakres zastosowania omawianej instytucji w prawie karnym nie zmienia jednak faktu, że wady konstrukcyjne, niespójność systemowa, a w szczególności sposób określenia przesłanek, pozwalający zachować ogromną dowolność przy ich interpretacji, mogą prowadzić do wielu nadużyć i nieprawidłowości. Taka sytuacja powoduje niepewność w systemie prawnym, a przez to narusza podstawowe standardy wynikające z Konstytucji RP i aktów prawa międzynarodowego, w szczególności określoną w nich zasadę stałości prawomocnych orzeczeń.

Ponadto wprowadzenie nowej instytucji służącej kwestionowaniu prawomocnych orzeczeń jest działaniem całkowicie nieracjonalnym. Ze względu na istniejący już system nadzwyczajnych środków zaskarżenia w prawie karnym ewentualna modyfikacja zakresu dopuszczalności kwestionowania prawomocnych orzeczeń powinna polegać na modyfikacji już istniejących instrumentów prawnych, a nie mnożeniu bytów ponad potrzebę. Jak słusznie wskazuje się w piśmiennictwie, ustawodawca nie próbował nawet argumentować, dlaczego modyfikacja istniejących instrumentów byłaby niewystarczająca dla osiągnięcia zamierzonych celów i konieczne było pojawienie się w systemie nowej instytucji⁴¹.

Is substantial examination of extraordinary complaint in criminal cases possible?

Summary

The article contains an analysis of the grounds for the extraordinary complaint to the Supreme Court from the point of view of criminal law. This new extraordinary measure of appeal may be filed against any final and binding ruling of the common or military courts ending the proceedings if there is no other possibility to overrule or change this ruling by any other extraordinary measures of appeal. The author argues that such a structure of the analyzed legal institution, in the perspective of the existing system of extraordinary measures of appeal, means that in criminal cases t

Keywords

extraordinary complaint to the Supreme Court, Supreme Court, extraordinary measures of appeal, validity of judgment

Author

Kamil Dziga – M.A., trainee in the National School of Judiciary and Public Prosecution.

⁴¹ Zob. P. Czarnecki, *Skarga...*; M. Balcerzak, *Skarga...*, s. 12.

Bibliography

- Balcerzak M., *Skarga nadzwyczajna do Sądu Najwyższego w kontekście skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Palestra” 2018, nr 1–2.
- Czarnecki P., *Skarga nadzwyczajna do Sądu Najwyższego – najnowszy środek kwestionowania orzeczeń w postępowaniu karnym*, w: *W obliczu reformy sądownictwa w Polsce. Główne problemy przebiegu postępowań sądowych*, red. D. Gil, A. Piasecki, Warszawa 2018.
- Grajewski J., Steinborn S., w: *Komentarz aktualizowany do art. 425–673 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U.97.89.555)*, red. L. Paprzycki, Warszawa 2015.
- Gruszecka D., *Podstawy skargi nadzwyczajnej w sprawach karnych – uwagi w kontekście „wypełniania luk w systemie zaskarżenia”*, „Palestra” 2018, nr 9.
- Grzegorzczak P., Weitz K., w: *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016.
- Grzeszczyk W., w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2014.
- Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do art. 468–682. Tom III*, Warszawa 2012.
- Nowicki M., *Nowy Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 1999–2004*, Kraków 2005.
- Nowicki M., *Wokół konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2017.
- Opinia SN do przedłożonego przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej projektu ustawy o SN z 6 X 2017 r., BSA-021–363/17, w: *Projekt ustawy o Sądzie Najwyższym*, druk nr 2003, Sejm VIII kadencji.
- Sitnicka D., *Skarga nadzwyczajna bez sensu w sprawach karnych. Może się przydać do podważania wyroków lustracyjnych z ostatnich 20 lat*, <<https://oko.press/chyba-nie-o-to-dudzie-chodzilo-skarga-nadzwyczajna-pozwoli-wzruszac-wyroki-lustracyjne-z-ostatnich-20-lat-pozza-tym-w-sprawach-karnych-zmieni-tyle-co-nic/>>/.
- Słownik języka polskiego, < <https://sjp.pl/oczywisty> >.
- Szczucki K., *Ustawa o Sądzie Najwyższym. Komentarz*, Warszawa 2018.
- Świecki D., w: *Kodeks postępowania karnego. Tom II. Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, Warszawa 2018.
- Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy o Sądzie Najwyższym oraz niektórych innych ustaw, druk nr 2480, Sejm VIII kadencji.
- Projekt ustawy o Sądzie Najwyższym, druk nr 2003, Sejm VIII kadencji.
- Waltoś S., Hofmański P., *Proces karny. Zarys sytemu*, Warszawa 2018.
- Wiliński P., *Konstytucyjny standard prawa do sądu a proces karny*, w: *Węzłowe problemy procesu karnego*, red. P. Hofmański, Warszawa 2010.
- Zubik M., Sokolewicz W., w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom I*, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2016.